

FILOZOFSKA FAKULTETA

UVOD V ŠTUDIJ JEZIKA

ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

januar 2010

Zapiski s predavanj pri prof. dr. Eriki Kržišnik.

Zgodovina evropskega jezikoslovja

1. Grčija

a) naziranje o izvoru jezika (narava – konvencija)

5. stol p.n.š. začetek tradicionalne slovnice (gramatike)

Jezikoslovne vede v antiki so nastajale znotraj filozofije (del občega spraševanja o bistvu sveta in družbene ureditve), se osamosvajale in spajale z drugimi vedami (retoriko, literarno zgodovino in teorijo, logiko, teologijo)

Najstarejše zanimanje za jezik je pri stari Grkih povezano s pragmatičnimi potrebami sofistov v 5. stol. pr. n. št. Sofisti so bili učitelji retorike in umetnosti javne debate. Skrbno so proučevali govore mojstrov in preštevali jezikovne prvine v njih. Zanimala jih je oblika, ne vsebina jezika.

Grške filozofe je zanimal odnos med človekom, jezikom in besedo (tisto na kar se le-ta nanaša). Vprašanje je bil izvor jezika;

◆ NARAVA : KONVENCIJA

Jezik kot naravna danost ali rezultat dogovora med ljudmi? Ali obstaja med pomenom in obliko neke besede obvezna : neobvezna medsebojna povezanost?

Naravno / naturalisti: Izvor se nanaša na večne in nespremenljive principe (načela) zunaj človeka (nedotakljivost); odnos med besedo in pomenom je naraven, tj. besede in z njimi označene stvari sodijo naravno skupaj. Odkriti izvor besede in njen "pravi" pomen pomeni razkriti eno od resničnosti narave. Izhodišča:

- onomatopeje (onomatopoiije) gr. *onoma* 'ime'; *poiein* 'narediti'; *onomatopoetičen* = nastal po *podobnoglasju*, npr. kuku
- glasovi v besedah spominjajo na določene fizične lastnosti ali dejavnosti, ki jih posnemajo ("mehki, krhki... glasovi"), npr. samoglasnik *i* v *kričati*, *vpiti*, *cviljiti*, *rezgetati* je "glasen" glas (prim. glasovna simbolika pri simbolistih)

Drugi principi: izpeljevanje na podlagi:

- razširjanja na temelju neke "naravne" medsebojne povezanosti: *vrat* (*steklenice*), *noga* (*mize*, *stola*) - metafora, metonimija
- dodajanja, izpuščanja, nadomeščanja in premeščanja - etimološka raziskovanja.

Konvencionalno / konvencionalisti: Kot rezultat rabe in izročila ("pogodba" med pripadniki neke družbe, ki se lahko sklene, razdre, spreminja): odnos med besedo in pomenom je poljuben.

◆ **ANALOGISTI : ANOMALISTI (približno 2. st. p.n.š.)**

(gr. analogija = pravilu sledeč; anomalija = pravilu nasprotujoč)

Je jezik urejena struktura, ki jo uravnava pravila (analogije), ali pa je poln nepravilnosti (anomalij); koliko je jezik "pravilen" (=vsebuje pravila, grajen po pravilih).

Analogisti (Aristotel): jezik je sistematičen, "pravilen"

Analogisti so svoje prepričanje utemeljevali z dejstvom, da iz enih jezikovnih paradigem (gr. paradigma = model, vzorec) lahko napovemo tudi druge: *list : listi-i = brat : x = x : brat-i* izdelava modelov

Anomalisti (Platon): So izpostavili pravilom nasprotujoče zglede: *človek : ljudje*; anomalno razmerje med obliko (podobo) in pomenom (*Theben, Athen/Atene/-* mn.; *paidon* 'otrok' - sr.sp. - prim. slov. *otrok* - m.sp., nem. *das Kind* sr. sp.); obstoj homonimije (enakozvočnosti) in sinonimije (sopomenskost).

SKLEP: Če bi bil jezik res produkt človeške konvencije, ne bi bilo toliko "nepravilnosti", in če bi obstajale, bi jih morali korigirati. ZATO: Jezik je le delno opisljiv z modeli in analogijami, pozornost je treba posvetiti tudi **živi jezikovni rabi**.

Nasprotje ni bilo (in ni) rešeno:

- Ni jasno razlikovanje med deskriptivno in preskriptivno (ali normativno) slovnico (=opis kako se dejansko govori in piše; predpis, kako je treba govoriti in pisati); Analogist: kar je anomalno, popravi (ne spremeni svojega nazora o bistvu jezika);
- Pojavi se z enega aspekta (vidika) kažejo kot anomalni, z drugega pa kot skladni s pravilom.

Pomembna posledica "spora" med analogisti in anomalisti so vprašanja, ki jih je zastavljal, in prizadevanja, da bi nanje odgovorili:

- Kaj je model, oblikovan po pravilu?
- Kaj je "pravilnost" v jeziku?
- Kaj od tistega, kar se kaže kot anomalno, je mogoče opisati z alternativnimi modeli?

SKLEP: V jeziku neka pravila obstajajo sistemizacija slovnice.

Kasnejši slovničarji, t.i. **tradicionalna slovnica**, so povezali oba principa (analogijo - vzpostavitev jezikovnih pravil in model, in anomalijo - jezikovno rabo) kot teoretično izhodišče. Toda s tem problem še ni razrešen, kajti:

- pravila v jeziku obstajajo
- ostaja vprašanje, katera/čigava jezikovna raba naj bo predstavljena kot pravilna

Primer analogistov: aleksandrijska šola

zač. 3. st. Velika knjižnica v Aleksandriji; center literarne in jezikoslovne raziskovalne delavnice; proučevanje rokopisov starih avtorjev (zlasti zapisov Homerjevih epov);

- način dela: s primerjanjem različnih zapisov vzpostaviti originalna besedila (tekstna kritika, komentiranje in slovnične razlage)
- spoznanje: jezik starih zapisov je čistejši in pravilnejši kot sodobni govorjeni jezik v Aleksandriji in drugih kult. središčih
- naloga gramatikov: ponovno vzpostaviti jezik klasičnih avtorjev in ga razložiti, zato da bi grščino obvarovali pred popačenjem (pačijo ga neizobraženi analfabeti/nepismeni)

Posledica takega nadziranja je klasično zmotno gledanje na jezik:

- nerazlikovanje med glasom in črko raziskovanje predvsem pisnega jezika (gramatika = umetnost pisanja); govorni jezik je odvisen in izpeljan iz pisnega;
- predpostavka, da je jezik starih avtorjev pravilnejši kot pogovorni jezik sodobnikov; da se čistost jezika ohranja z jezikovno rabo izobražencev, neuki pa ga kvarijo (pedsodek, ki je vladal 2 tisočletji - nepriznavanje zvrstnosti)

2. Rimska doba

Naslonitev na grško znanost tudi v slovnici. V slovnici sledili do podrobnosti, npr. sestavljenost gramatike iz 3 delov:

1. definicija cilja gramatike kot umetnost pravilnega govorenja in razumevanja pesnikov
2. obravnava besedilnih vrst, spreminjanje v času, spolu, sklonu, številu
3. o dobrem in slabem stilu, svarilo prednapakami, zgledi govorn(išk)ih figur (retorika)

Zaradi strukturnih (zgradbenih) podobnosti med grškim in latinskim jezikom je prevladal nazor, da so slovnice kategorije univerzalne in nujne jezikovne kategorije (nazor, ki so ga prevzeli tudi srednjeveški gramatiki)

Srednji vek (476 - 1492)

3. Vloga latinščine v srednjeveškem jezikoslovju

Osrednje mesto latinščine, ki je bila ne le tuji jezik (nikogaršnji materni jezik), ampak tudi predvsem pisni jezik (primat pisnosti).

4. Filozofske postavke v jezikoslovju srednjega veka.

Filozofske postavke v jezikoslovju:

- jezik kot orodje za analizo strukture resničnosti, zato je v središču zanimanja pomen
- iskanje univerzalnih in nespremenljivih prapočel (vzrokov); naloga gramatike je bila odkriti stalna in univerzalna načela, po katerih je beseda kot znak povezana
 - a.) s človeškim intelektom
 - b.) s stvarjo, ki jo označuje

5. Srednjeveška gramatika

Posledica takih filozofskih postavk v jezikoslovju so izjave kot:

- "gramatika je, razen naključnih variacij, substancialno v vseh jezikih enaka" (Roger Bacon)
- "Kdor pozna gramatiko enega jezika, pozna tudi gramatiko drugega, kolikor zadeva njeno substanco. Če kljub temu nekega drugega jezika ne more govoriti ali razumeti je to razložljivo z različnostjo besed in njihovih oblik - to pa je v gramatiki naključna okoliščina."

SKLEP: Vsi jeziki imajo besede za iste pojme in vsi jeziki izkazujejo iste besedne vrste in nekatere splošne gramatične kategorije.

Zakaj so take trditve mogoče?

Latinščina kot izhodiščni jezik; slabo razviti "ljudski jeziki", velik vpliv latinščine naje; ljudski jeziki neraziskovani.

6. Jezikoslovje v renesansi

Renesansa (pribl. 14. - 17. st.)

Ponovni prevzem idealov starih rimskih avtorjev. Gramatika spet pomožno sredstvo za razumevanje literature in pisanje "dobrega" latinskega stila.

Zanimanje učenjakov za evropske ljudske jezike. - Slovnice različnih evropskih jezikov (14., 15. st.), med njimi tudi 1. slovnica slovenskega jezika (*Adam Bohorič: Articae Horulae - Zimske urice proste.*)

7. Jezikoslovje v 19. stol

19. stoletje

8. Vpliv zunajevropske tradicije na jezikoslovje 19. stol. (»Paninijeva slovnica«)

Konec 18. st. odkritje t.i. Paninijeve slovnice sanskrta (*klasični jezik Indijske podceline ter klasični jezik hinduizma in drugih indijskih religij*) iz 4. st. p.n.š.

Pomembno: - fonetika

- proučevanje notranje zgradbe (strukture) besede

Odkritje sanskrta ima velik vpliv v Evropi (zaradi odkritih podobnosti) primerjalna filologija 19. st.

9. Pobude za jezikoslovje v 19. stoletju

19. st. Začetek znanstvene lingvistike: objektivno proučevanje jezikovnih dejstev, indukcija (nasproti prejšnji dedukciji univerzalnih načel).

Pobude:

1. Romantika s konca 18. in preloma v 19. st. in obrat k posameznim jezikom; obrat k historičnemu (proučevanje starih tekstov v narodnih jezikih, študij jezikovne zgodovine); Wilhelm von Humboldt - trditev, da ima vsak jezik svojo lastno, posebno strukturo, ki odseva in pogojuje način mišljenja in izražanja določenega naroda.
2. Odkritje sanskrta (konec 18. stoletja) - njegova sorodnost z latinščino, grščino in drugimi evropskimi jeziki začetek primerjalne slovnice: čim dlje v zgodovino gremo, tem večja je podobnost med jeziki; mladogramatiki - Fran Miklošič. Ugotavljanje zakonitosti in ob tem odkrivanje "nepravilnosti" (iregularnost).

3. Evolucija kot ena vodilnih idej v 19. st. (Darwin) evolucijsko (razvojno) gledanje postane temelj vseh znanosti. Evolucija jezika.

Spoznanja:

1. Oblikovne spremembe besed in besednih zvez lahko pojasnimo s spremembami govornega jezika govornji jezik dobi enakovreden status
spremenjeno pojmovanje razmerja med knjižnim jezikom in narečjem (narečje ni nekaj slabšega, nižjega)
2. Pomembno za nadaljnji razvoj lingvistike: ugotavljanje zakonitosti, urejenosti, pravilnosti; opazovanje različnih jezikovnih ravnin.

10. Jezikoslovje 1. polovice 20. stoletja – strukturalizem

Moderna lingvistika: strukturalizem

Začetnik: Ferdinand de Saussure: *Tečaj splošne lingvistike* (1916)

11. Osnovne postavke (premiki) strukturalističnega jezikoslovja

a) Prioriteta govornega jezika

Vzrok: Govor je starejši in veliko bolj razširjen kot pisava; vse pisave (pisni sistemi) se nanašajo na enote govornega jezika; čim starejši je zapis jezika, tem večja je navadno razlika med ortografijo (pravopis) in izgovorom; nobena pisava ne daje vseh pomenonosnih različic npr. tonske višine, naglasa itd., nobena pisava ne vsebuje znakov neverbalne komunikacije.

b) Jezikoslovje ni normativna, ampak deskriptivna veda

1. Proti naziranju tradicionalne gramatike, da je določena oblika pisnega jezika - (zborni) knjižni jezik - pravilnejša in čistejša: ne obstaja absolutno merilo za jezikovno čistost in pravilnost; vsaka zvrst ima svoj lasten standard čistosti in pravilnosti. Prva naloga jezikoslovcev je, opisati, kako ljudje dejansko svoj jezik govorijo (in pišejo), ne pa predpisovati, kako bi morali govoriti ali pisati.
!! Povsem drugo vprašanje je, jezikovna raba katere pokrajine, socialne plasti itd. naj bo vzeta kot standard za splošno rabo (npr. kot temelj za knjižni jezik)
2. Proti naziranju, da je jezikovna raba katere pokrajine nujno povezana s "kvarjenjem". Vsi jeziki se spreminjajo, ker so v svojem bistvu komunikacijski sistemi, ki služijo različnim in mnogovrstnim, socialnim zahtevam/potrebam družb, ki jih uporabljajo. Če se te zahteve/potrebe spremenijo, se spremeni tudi jezik (npr. novi izrazi za pojmovanje nove predmetnosti)

!! Jezikoslovec, ki ločuje med deskripcijo in preskripcijo, se ne odreka pravici do normativne presoje. Obstajajo vzroki, da je en jezik (eno narečje, en govor) postavljen na raven povezovalnega sredstva (tj. knjižnega jezika): npr. pomembnost poenotenega knjižnega jezika pri izobraževanju. Vendar a.) tudi knjižni jezik je podvržen spremembam b.) knjižni jezik ni pravilnejši in čistejši (v jezikovnem smislu)

c) **Jezikoslovce zanimajo vsi jeziki**

Ni bolj ali manj razvitih jezikov (proti izrazi "primitivni jeziki"). O nobenem jeziku ne moremo trditi, da je sam po sebi bogatejši kot drugi: vsak jezik je naravnano v skladu z nameni (potrebami) tistih, ki ga uporabljajo.

d) **Prioriteta sinhronega (sočasnega) opisa**

Razlikovanje med diahronim (raznočasnim, razvojnim) in sinhronim (sočasnim) preučevanjem jezika.

Diahroni opis jezika: opis zgodovinskega jezika v času

Sinhroni opis jezika: opis stanja v določeni časovni točki, prerezu

De Saussure ponazarja sinhroni opis s šahovsko igro: nepomembno je, kako je igralec prišel do določenega stanja (število, način, zaporedje potez) . to stanje je sinhrono mogoče opisati, ne da bi upoštevali predhodne poteze, ki so do njega pripeljale. Razmeroma redki govorci nekega jezika vedo kaj dosti o njegovem zgodovinskem razvoju, in vendar vsem govorcem uspe - s tem da se jezika naučijo kot otroci (torej da so **rojeni govorci**) , da končno govorijo po določenih pravilih, ki so jeziku lastne (imanentne).

12. Normativno in deskriptivno jezikoslovje (pojasnitev pojmov)

Normativno jezikoslovje predpisuje, kako bi morali govoriti in pisati.

Deskriptivno pa opisuje, kako ljudje svoj jezik dejansko govorimo.

13. Jezikoslovne smeri v 2. polovici 20. stoletja

- ◆ **Tvorbena-pretvorbena slovnica (generativno-transformativna gramatika)**
- ◆ **Pragmatika**
- ◆ **Kognitivna lingvistika**

14. Tvorbeno-pretvorbena slovnica

Temelji tvorbeno-pretvorbene slovnice

Noam Chomsky: *Syntactic Structure (Sintaktične strukture)*, 1957

virtualni j.s. ← → realizirani j.s.

Primerjava med Desaussurjevim nasprotjem *langue / parole* in Chomskyjevim nasprotjem *kompetenca / performanca (jezikovna zmožnost / jezikovna sposobnost?)*

razlika: avtonomnost / neavtonomnost langue oz. kompetence

Chomsky

Ponovna uveljavitev "govorca": (rojeni) govorec je sposoben tvoriti slovnično pravilne stavke.

Model človekove jezikovne zmožnosti je virtualni model (z)možnosti (=input - output), ne funkcijski (aktualni) model (=proces v človekovih možganih)

(rojeni) Govorec/poslušalec = idealni govorec/poslušalec

Šibke točke:

- "idealni" govorec/poslušalec

"Predmet lingvistične teorije je v prvi vrsti idealni govorec/poslušalec, ki živi v popolnoma homogeni jezikovni skupnosti, njen jezik odlično obvlada in pri rabi jezikovnega znanja v aktualnem govoru ni prizadet (omeje) od takih gramatično irelevantnih okoliščin, kot so. omejeni spomin, ratzresetnost in znerviranost, naključne ali tipske napake ... "

- nerazlikovanje med receptivno in produktivno kompetenco

15. Pragmatično jezikoslovje

Jezikovna pragmatika ali pragmalingvistika

Vključitev sporazumevalne kompetence (poleg jezikovne kompetence) - nameni, pričakovanja, okoliščine

16. Kognitivna lingvistika

Značilna odprtost za sorodne vede (psiholingvistika, nevrolingvistika ..) in za druge vede (kognitivna psihologija, umetna inteligenca, antropologija ...)

Razrahljani teoretično - metodološki modeli.

Jezik ni niz struktur in splet formalnih pravil, temveč je predvsem sistem, komplementaren človekovemu kognitivnemu (spoznavnemu) sistemu.

Zato je eno od osrednjih mest namenjeno proučevanju metafore, ki ni več razumljena kot primarno jezikovno dejstvo.

Slovarji in korpusi

Slovenci imamo 3 večje enojezične slovarje:

- ◆ **Pleteršnikov slovar** (1894, 1895 - izšel v dveh delih) - ni povsem enojezični, vendar je prvi slovar, ki ima za izhodišče slovensko pojmovanje/poimenovanje, nemščina ima bolj pojasnjevalno vlogo, pri geslih so napisani tudi avtorji (primerov) = avtorizacija - npr. geslo se je pojavljalo v časopisu, ljudski pesmi, Cankarju,..., kvalifikator nk. - novo knjižno - označena raba na novo sprejetih slovenskih izrazov
 - ◆ **Glonarjev slovar** (1936) - kot oponent sl. pravopisu, 1. samo slovenski, normativen
 - ◆ **SSKJ** (1991)
- + slovarji SP-jev

SSKJ

ČESA NI:

- lastnih imen (razen v fr.)
- kratic, simbolov (kot gesel)
- glagolnikov, manjšalnic, svojilnih pridevnikov, vršilca dejanja za ženske osebe (po pravilu tvorjeno)
- tistih tvorjenk, ki nastajajo v jeziku po pravilu

NORMATIVNOST: informativno-normativni slovar označuje kje je kaj primerno, ne pa kaj je načeloma pravilno ali nepravilno (sleng, ..)

PODGESLA:

- a.) pri pridevnikih: izpeljani prislovi (*lep - lepo*)
- b.) pri glagolih: povratni glagol (*delati - delati se*), pogosteje rabljeni deležniki, izpeljani prislovi

KAZALKE:

- **gl.** (=kaže na manj rabljeno ali knjižno nepravilno dvojnico)
- pri dvojnicah: **in** (enakovredna dvojnica), **tudi** (manj navadna dvojnica), **stil.** (pred stilno obarvano dvojnico)

17. Gradivo za slovar

ČAS IZHODIŠČNIH BESEDIL: 20. st. + klasiki 2. polovice 19. stoletja

JEZIKOVNA IN BESEDILNA ZVRSTNOST: besedišče zvrstno različnih besedil; leposlovnih del, revij, časopisov, poljudnoznanstvenih del in šolskih knjig; pogovorni jezik (?), terminologija, žargon (=sleng; če v piše žarg. je to sleng), narečne besede (iz slov. klasikov)

18. Sestava geselskih člankov

zgradba geselskega (slovarskega) članka: geslo/geselska beseda/iztočnica, glava, zaglavje, razlaga z ilustrativnim gradivom, geselski članek lahko dopolnjujeta gnezdi - frazeološko in terminološko, podgeslo ipd.

GLAVA izrazna + slovnična tipika besede

- ♦ Glava je začetni del gesla in sega do vključno kvalifikatorja, ki določa besedno vrsto.
- ♦ Geslo je zapisano v osnovni obliki (z morebitnimi dvojnicami)
- ♦ Pregibne besedne vrste so podane praviloma takole:

a) samostalniki v imenovalniku in rodilniku ednine (oziroma množine pri množinskih samostalnikih).

Enako so prikazani samostalniški števnik in samostalniški zaimki;

b) pridevniki, pridevniški števnik in pridevniški zaimki z oblikami za vse tri spole, moški spol praviloma v nedoločni obliki;

c) glagoli v nedoločniku in prvi osebi ednine sedanjega časa.

- ♦ Gesla so predstavljena z osnovnimi oblikami tudi takrat, ko se katera od njih v resnici ne uporablja (boleti).
- ♦ Nepregibne besedne vrste so zapisane v svoji edini obliki. Izjemoma so obdelane kot gesla besede v neosnovni obliki. Tako sta npr. samostojni gesli primernik *cenejši* (k osnovniku *cen, cenen, poceni*) in prislov *ceno*; dalje deležniki, ki so postali že pridevniki (*boječ*) ali katerih nedoločnik se ne rabi ali se le redko rabi (*borniran*); nekateri iz pridevnikov izpeljani samostalniki (*desna*); medmetno rabljeni velelniki (*čakaj*).
- ♦ Glagolniki so zmeraj samostojna gesla.
- ♦ Osnovni obliki gesla je dodan (osnovni) slovnični kvalifikator, ki označuje besedno vrsto;

Pri samostalniku nadomešča tak kvalifikator kratica za spol, pri glagolu kratica za vid. Izjemoma so brez takega kvalifikatorja (svoji) pridevniki, ki so kot pridevniki označeni v razlagi (*atov, absolventski*), potem orientacijska gesla, kazalke ipd. Posebna opozorila glede osnovnega slovničnega kvalifikatorja stojijo lahko tudi v zaglavju (*b, dekle*).

- ♦ V oglatem oklepaju so zapisane posebnosti v izgovoru.
- ♦ Geslo ima včasih dvojnice. Te so pisne (*avtocesta* in *avto cesta, argo* tudi *argot*), izgovorne (*abonènt -ènta* in *-énta, apníti* in *ápniiti, del* [tudi *del*]), pisno-izgovorne (*brinovec* in *brinjevec, avtostopar* tudi *avtoštopar, babjak* stil. *babjek*) ali oblikoslovne (*bahariti* in *bahariti se, butelj -na* tudi *-tlja*).

Pravorečje: jakostni naglas + tonemski naglas tonemski naglas je označen le na koncu zaglavja v okroglem oklepaju, jakostni pa v glavi, zaglavjih, podgeslih in po potrebi tudi drugod.

Dinamični/jakostni naglas je označen s krativcem (´) na kratkih samoglasnikih in polglasniku, z ostrivcem (˘) na dolgih *i, a, u*, na dolgih ozkih *e, o* in na *r* ter s strešico (^) na dolgih širokih *e, o*. Izjeme so: 1. *é* pred raznozložnim *j* in *ó* pred raznozložnim *v* sta ne glede na ostrivec ozka ali široka (*véja* = *véja* ali *vêja, sinóvi* = *sinóvi* ali *sinôvi*); 2. *e* pred istozložnim *j* in *o* pred istozložnim *v* oziroma sploh *l* sta ne glede na označevanje srednje kvalitete (*domóv, lôvca, kòl*).

Pri **tonemskem naglasu** je akutirana (rastoča) intonacija označena z akutom ali ostrivcem (´) na dolgih samoglasnikih in na *r* ter z gravisom ali krativcem (˘) na polglasniku, cirkumfektirana (padajoča) intonacija pa s cirkumfleksom (^) na dolgih samoglasnikih in na *r* ter z dvojnim gravisom (``) na kratkih samoglasnikih in na polglasniku. Namesto navajanja dvojnic s cirkumfektirano in akutirano intonacijo je pri osnovnih oblikah uporabljena oznaka s črtico (ˉ). Pri tem označevanju prednost ene ali druge intonacije ni izkazana; v shemah za tonemski naglas pa je za neosnovne oblike povedano, katera intonacija ima prednost.

Ozka *e* in *o* sta pri tonemskem naglasu označena s piko pod črko, široka *e* in *o* pa sta brez oznake. Glede kvalitete *e* pred *j* in *o* pred *v* velja isto kot pri dinamičnem naglasu.

Naglas je označen na vseh besedah (geslih) razen na breznaglasnicah.

Polglasnik - predvidljivi je neoznačen

ZAGLAVJE je tisti del gesla, ki sega od (prvega) kvalifikatorja besedne vrste do vključno podatka o intonaciji.

POMENSKI DEL

razlage, ilustrativno gradivo, gnezda

Razlage so glavne in stranske;

Glavna razlaga določa pomen oziroma funkcijo gesla in stoji za zaglavjem gesla ali za podgeslom.

Glavni pomeni iz funkcije so označeni z arabskimi števkami; podpomeni z dvema poševnicama (//), preneseni pomen pa z eno poševnico (/) ali *pren.*

Sopomenke za dvopičjem.

Zaporedje pomenov: na 1. mestu osnovni=najpogostejši, najnevtralnejši, nadaljnji pomeni so razporejeni po stopnji odvisnosti od osnovnega pomena. Včasih na prvem mestu ni najmočnejši, ampak pomensko izhodiščni pomen gesla, zlasti če je to potrebno zaradi razvrstitve nadaljnjih pomenov.

ILUSTRATIVNO GRADIVO

Razlagi sledi praviloma ilustrativno gradivo, to so zgledi iz dejanske rabe; ponazarja določene pomene, rabo, stilne markiranosti, kvalifikatorske rabe, ..

Ilustrativno gradivo obstoji iz iztržkov ali iz citatov.

Iztržki: s kartotečnih listkov prevzete in primerno abstrahirane zveze

Citati se rabijo za ilustracijo posebne (zlasti narečne ali individualne) rabe. V citatih so samo najnujnejše pravopisne spremembe.

ONEZDO

Če je potrebno, ima geselski članek tudi tako imenovano gnezdo, to je oddelek, v katerem je zbrano posebno gradivo. Geslo oziroma podgeslo more imeti samo po eno frazeološko in po eno terminološko gnezdo. Gnezdi stojita na koncu geselskega oziroma podgeselskega dela; le kadar se zgledi nanašajo na en sam pomen, stoji gnezdo na koncu ustreznega pomenskega oddelka.

Frazeološko gnezdo obsega:

a) fraze, ki zaradi posebnosti svojega pomena same po sebi ne morejo pojasnjevati nobenega pomenskega oddelka, so pa same potrebne pojasnila

b) zveze, ki jih ni mogoče uvrstiti v pomensko-sintaktične skupine, ker kažejo premočen odklon od izkazanih pomenov, pa so hkrati tako osamljene, da ni mogoče zanje odpirati posebnih oddelkov

c) reke inpregovore

Uvaja ga znak •

Terminološko gnezdo V njem je prikazana terminološka raba besed ali zvez. Razvrstitev se ravna po abecedi kvalifikatorjev posameznih strok, v njihovem okviru pa po sintaktičnih kriterijih in abecedi.

Uvaja ga znak ♦

19. KVALIFIKATORJI

Načini kvalificiranja/označevanja v slovarjih:

- ♦ kvalifikator (označevalnik, oznaka)
- ♦ kvalifikatorsko (označevalniško) pojasnilo
- ♦ implicitno (ustrezniško) označevanje (dvojezični slovarji)
- ♦ vključevanje oznak v razlage (Cobuild 1995)

VRSTE KVALIFIKATORJEV V SSKJ

1. **SLOVNIČNI** besedna vrsta, spol, število, gl. vid, stopnjevanje, in, ali, ..
2. **POMENSKI** pren. - preneseno, poseb.
3. **TERMINOLOŠKI** strokovna zvrst, nestr., poljud.,...
4. **STILNO-PLASTNI** socialnozvrstni (pog., žarg., nar.,...), funkcijskozvrstni (publ., bibl. pesn.,...)
5. **EKSPRESIVNI** čustveni kvalifikator (vulgarno, vzneseno,...)
6. **ČASOVNO-FREKVENČNI** zvrstni kv.
7. **POSEBNI-NORMATIVNI** neprav., neustalj.

Nad 60% izraznih sredstev v SSKJ je neoznačenih (nevtralnih)

SLOVENSKI PRAVOPIS 2001

20. Gradivo za slovar

- ◆ **Slovar slovenskega knjižnega jezika (glavni vir):** splošno besedje knjižnega jezika, ki je večinoma neoznačeno, nevtralnno + nekatere označene besedne enote. Izločene so besedne enote, ki v novejši slovenščini niso več žive (stare, narečne izraze..).
- ◆ **Zbirka besedja v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša:** Nove splošne besede, ki so se pojavile zaradi družbenih sprememb, novo izrazje v različnih strokah.
- ◆ Novi izrazi zbrani iz **specializiranih slovarjev, leksikonov, časopisov in revij, radia, televizije.**
- ◆ **Besedje govorcev** v različnih govornih položajih.
- ◆ Elektronsko zbirko **Nova beseda**
- ◆ Lastnoimensko besedje je nabrano in izbrano iz **enciklopedij** (Leksikon Cankarjeve založbe, Veliki splošni leksikon, Enciklopedija Slovenije, Slovenska krajevna imena, Leksikon imen)

21. Sestava slovarskih sestavkov

oglavje (glava+zaglavje), razlaga

GLAVA

IZTOČNICA

Krepko tiskane besede s podatki o pregibnosti (pri samostalniških besedah z rodilniško obliko: *gláva -e*, *mêdved -éda*, pri pridevniških besedah z oblikama za ženski in srednji spol: *béljen -a -o*), pri glagolu s sedanjikom: *délati -am*), če je beseda pregibna. Nepregibne besedne vrste (prislov: *dalje*, veznik: *naj*, predlog: *brez*, členek: *naj*, medmet: *ah*) imajo navedeno le iztočnično osnovno obliko.

PODIZTOČNICA

Manjša krepko tiskana beseda v sklopu slovarskega sestavka.

občnoimenske podiztočnice:

- samostalnik
- pridevnik
- prislov
- glagol

lastnoimenske podiztočnice

Občnoimenske podiztočnice so v slovarju navedene v okviru samostalniških, pridevniških in prislovnih besed ter glagolov.

Pri samostalniških besedah so podiztočnice ženski pari moškim poimenovanjem, t. i. feminativi, (*glavarica*) ter svojilni pridevniki moških samostalnikov s preglašeno končnico *-ev* (*glavarjev*) ter ženskih samostalnikov s končajem *-čin* (*babičin, glavaričin*).

- Pri pridevniških besedah so podiztočnice sprevržni samostalniki (*rdeči, rdeča, rdeče*), pojmovna imena na *-ost* (*beljenost*) in stalne predložne zveze.
- Pri prislovih so podiztočnice prislovne stalne besedne zveze (*po primorsko*) in nesklonljivi sprevržni samostalniki (*danes*).
- Pri glagolih so podiztočnice glagoli s prostimi morfemi (*se, si, ga, jo, jih: pisati se*).

Lastnoimenske podiztočnice prinašajo imena prebivalcev celin, držav, pokrajin, naselbin (*Afričan, Portugalec, Primorec, Ljubljančan*), ženska parna poimenovanja moškimi (imena prebivalk celin, držav, pokrajin, naselbin: *Afričanka, Portugalka, Primorka, Ljubljančanka*), pridevniki na *-ski* oz. *-ev* in *-in*.

MALA PODIZTOČNICA

Mala podiztočnica nastopa v pridevniških in glagolskih slovarskih sestavkih ter nakazuje **vezljivost** (*pisati kaj o kom/čem*), samo pri pridevniku pa tudi **določno obliko** (*rdeči -a -e*).

pridevniške besede:

- vezljivost
- določnost

glagoli:

- vezljivost

NAGLAS

jakostni + tonemski

Jakostni naglas je zapisan na iztočnici. Izjema so prevzete besede z neslovensko glasovno vrednostjo samoglasnikov oz. glasov ter z obveznim naglasnim znamenjem; tu je slovenski naglas podan v okviru podatka o izgovoru v oglatem oklepaju (*Linné*). Iz neiztočničnih osnovnih oblik je razviden naglasni tip (*pôtok -óka, srcé -á*), kadar ta ni nepremičen.

Tonemski naglas je podan v okroglem oklepaju na koncu oglavja.

IZGOVOR je zapisan, če je nepredvidljiv (*entuziast, pepelnik, Tartuffe*). Nahaja se v oglatem oklepaju tik pred besednovrstno oz. morfemsko oznako. Zapisan je le problematični del, če pa je teh več, je zapisan izgovor cele iztočnice (*Molière, Tarnow*).

ZAGLAVJE

V **zaglavju** so zapisane težje oblike dane iztočnice in podatki o vrstnosti oz. podspolu (*delati, glava, srce, škripati*).

Najbolj zapleteno zaglavje imajo **glagoli**; če imajo v nedoločniku in sedanjiku naglas na različnih zlogih, njihove glagolske oblike niso lahko predvidljive iz osnovnih oblik: zapisu iztočnice in sedanjiške oblike sledijo posebnosti sedanjika, oblik velelnika, deležja na *-č, -e* ali *-aje*, deležnika na *-č (-a -e)*, opisnega deležnika na *-l*, namenilnika, deležnikov na *-n* in *-t*, deležja in deležnika na *-(v)ši*, glagolnika in knjižnopogovornega kratkega nedoločnika, npr. **pêči -em** nedov., 3. os. mn., neobč. *pekó, pêci -íte, pekóč; pékel pêkla, pêč/pêč, pečèn -êna, rékši, pečénje; (pêč/pêč)*. Deležje in deležnik na *-(v)ši* sta zapisana, kadar sta dovolj pogosta, in sicer glede na posebnosti v glasovju in naglasu (*rekši*); prvotna deležja na *-e*, ki so v rabi le kot prislovi, imajo svoj slovarski sestavek (*grede, miže, hote*). Tudi deležniki stanja na *-l* oz. na *-n* ali *-t* so predstavljeni kot iztočnice (*usahel -hla -o, skisan, spočit*).

DVOJNICE

- ◆ **zapisovalne** (npr. *damoklejev* in *Damoklejev meč*, *bledomoder* tudi *bledo moder*, *kadar koli* tudi *kadarkoli*, *Manetev* in *Manetov*)
- ◆ **izgovorne** (npr. *pepelnik*, *čebelar*)
- ◆ **naglasne**: jakostne (npr. *pisati* in *pisáti*), tonemske (npr. *bájalica*, *dálje*)
- ◆ **oblikoslovne** (npr. *Magajna -e* in *Magajna -a*, *Molière -rja* in *Molière -a*, *DDV-ja* tudi *DDV --*, *Kobilca --* in *Kobilca -e*)

GRAFIČNE PONAZORTIVE

Simboli in posebne črke, npr. grške, in ločila so v slovarju pisno ponazorjeni v lomljenem oklepaju (*Celzij*, *epsilon*, *narekovaj*).

V lomljenem oklepaju so tudi ponazoritve matematične rabe števnikov (*deset*).

RAZLAGA

Razlaga je drugi del slovarskega sestavka: lahko je krajša, le z oznako, ali daljša z zgledom rabe (*pepelnik*) oziroma s približno oz. splošno pomensko uvrstitvijo (*bajalica*) ali identifikacijo, ki se nahajata med pokončnicama (*Magajna*, *Manet*).

V okviru razlage je uporabnik seznanjen s slovnično rabo iztočnične besede in z njeno stilno oz. zvrstno klasifikacijo. Pri besedah, pomembnih za sporočanje, so razlage daljše (*drzniti si*). Krajšave in simboli so razvezani (*Pu*).

Daljše razlage so razčlenjene s številkami (*naj*).

V okviru razlage je uporabnik tudi napoten k sopomenskemu nadomestilu: k nadrejenemu v ležečem tisku (*entuziast*, *genealog*), k enakovredni sopomenki v ležečem tisku in okroglem oklepaju (*breča*, *maltoza*), k manj navadni domači sopomenki v ležečem tisku in lomljenem oklepaju (*neologizem*, *petrografija*).

22. Oznake – vrsta in vsebina

- ◆ **slovnične** (brezos. – brezosebno, cel. – celostni, čas. – časovni, člen. – členek, člov. – človeško, čustvov. – čustvovalni, daj. – dajalnik, ed. – ednina, edninski, glag. – glagol, glagolski ...)
- ◆ **socialnozvrstne** (privzdig. – zborna privzdignjeno, knj. pog. – knjižno pogovorno, neobč. – knjižno neobčevalno, neknoj. pog. – nekknjižno pogovorno, neknoj. ljud. – nekknjižno ljudsko, pokr. – pokrajinsko pogovorno ...)
- ◆ **funkcijskozvrstne** (strok. – strokovno, nestrok. – nestrokovno, urad. – uradovalno, pesn. – pesniško, publ. – publicistično, prakt.sp. – praktičnosporazumevalno ...)
- ◆ **normativne** (° – prepovedano, ° – nepravilno, ® – odsvetovano)
- ◆ **čustvenostne** (ljubk. – ljubkovalno, slabš. – slabšalno, otr. – otroško, olepš. – olepševalno, omilj. – omiljevalno, šalj. – šaljivo ...)
- ◆ **časovne** (star. – starinsko, zastar. – zastarelo, nov. – novota, neologizem ...)
- ◆ **pogostnostne** (redk. – redko, prilož. – priložnostno ...)
- ◆ **posebne** (in, tudi, pešaj. – pešajoče, narašč. – naraščajoče, nevtr. – nevtralno)

- ◆ **področne** (alp. – alpinizem, anat. – anatomija, antr. – antropologija, arheol. – arheologija, arhit. – arhitektura, avt. – avtomobilistika, bibl. – bibličistika ...)
- ◆ **druge** (bajesl. – bajeslovno, fr. – francosko, gl. – glej, ljud. – ljudsko, manjš. – manjšalno, neurad. – neuradno, okrajš. – okrajšava, oseb. i. – osebno ime ...)

Korpusi

(elektronske) zbirke besedil nekega jezika

Iztočnica se v korpusu imenuje **lema**.

FIDA

⌘ vključen v korpus FIDA PLUS
1997 - 2000

- ◆ **Referenčni korpus:** referenčni korpus je obsežna elektronska besedilna zbirka, ki zajema vzorčni delež besedil nekega jezika. Njegov osnovni namen je, da omogoča temeljit vpogled v jezik na najrazličnejših ravneh in področjih, in je tako pomemben vir za uporabno in teoretično jezikoslovje, npr. slovaropisje v vseh oblikah (eno- in večjezikovni slovarji, terminološki slovarji in drugi jezikovni priročniki), poučevanje jezika (učbeniki in učni pripomočki), jezikovne tehnologije (črkovalniki, slovnični pregledovalniki, govorni vmesniki) ter tudi druge družboslovne in humanistične vede, npr. literarno vedo, psihologijo in sociologijo.
- ◆ **Enojezikovni korpus:** vključuje sodobna slovenska besedila; tujejezični elementi se v korpusu lahko pojavijo le kot sestavni del slovenskega besedila, izključena pa so vsa tujejezična besedila, npr. italijanska iz dvojezikovnih medijev na Obali.
- ◆ **Sinhroni korpus:** korpus sodobne slovenščine druge polovice 20. stoletja, vendar s poudarkom na zajemanju besedil, nastalih v 90-ih letih.
- ◆ **(Izhodiščno) pisni korpus:** zajema pisna besedila in prvotno pisna besedila, namenjena govorjenju; transkripcije govora - parlamentarne razprave - so edina govorna sestavina korpusa.

FIDA PLUS

referenčni, enojezični, predvsem pisni

Korpus FidaPLUS vsebuje besedila najrazličnejših zvrsti iz večine slovenskih dnevnih časopisov, mnogih revij ter knjižnih publikacij različnih založb (literarna besedila, učbenike, stvarno literaturo). Poleg tega korpus zajema tudi besedila z interneta, prepise parlamentarnih govorov, t. i. besedilni drobiž (reklamna besedila, plačilni listki, računi) itd.

NOVA BESEDA

besedila tudi iz literature, neuravnovežen, ni sinhron, ni lematiziran

Načela jezikovne pravilnosti – argumenti za in proti

Razlog za normativizacijo v knjižnem jeziku je obstoj variant/različic (dublet - dvojnic) na vseh jezikovnih ravneh.

Obstajajo različna mnenja o jezikovni variantnosti; nekateri menijo, da so variante rezultat neracionalnosti, jezikovne razsipnosti in da se jim je treba izogibati. Tako mišljenje pa je sprejemljivo samo do neke mere in samo na nekaterih področjih jezikovne rabe (npr. terminologija). Vendar pa bi bilo izkoreninjenje vseh različic za jezik pogubno, saj so le-te normalna posledica jezikovnega razvoja.

Stari in novi, splošni in specializirani, "višji" in "nižji", nevtralni in stil. zaznamovani izrazi (različice) so v nujnem soobstoju. Variantnost, med drugim, pomaga pri navajanju na nove oblike in tako olajša sprejem novih norm; spreminjanje jezika.

Vse to pa še ne pomeni, da so vse različice enako priporočljive; medseboj se lahko primerjajo glede na to katera od njih je bolj (ali manj) priporočljiva, "pravilna", "napačna", ... O tem, zakaj se določena različica smatra v odnosu do druge za bolj pravilno govorijo različna načela jezikovne pravilnosti;

NAČELA JEZIKOVNE PRAVILNOSTI:

1. načelo stabilnosti
2. načelo razširjenosti
3. logično načelo
4. estetsko načelo
5. pragmatično načelo
6. t.i. pravno načelo
7. t.i. znanstveno načelo
8. zemljepisno načelo
9. aristokratsko načelo
10. demokratsko načelo
11. načelo avtoritarnosti
12. načelo namembnosti

1. NAČELO STABILNOSTI **bolj pravilno je, kar je bolj ustaljeno**

Zanesljivost tega načela je relativna, saj ni nujno da je tisto kar je v ustaljeni/stabilni rabi tudi pravilno (npr. *kompjuter* : *računalnik*, *sesalec* : *sesalnik*,...). Zaradi potrebe po imenovanju novih stvari/predmetov danes uporabljamo veliko izrazov, ki jih starejše generacije niso poznale (*čip*, *ekologija*, *računalnik*, ...). Tudi nekatere napake so zelo "stabilne" (npr. *življenski*)

2. **NAČELO RAZŠIRJENOSTI** **bolj pravilno je tisto, kar je bolj frekventno**
 To načelo se ne sme absolutizirati; časovne razlike/spremembe, sociokulturni dejavniki
 Tudi tu gre lahko za razširjenost nepravilnosti [obrás] [nasméh]
3. **LOGIČNO NAČELO** **ker z jezikom posredujemo misli, je navezan na t.i. logično mišljenje**
 TODA: marsikdaj ima jezik svojo logiko; različni jeziki imajo različno (*Nihče še nikoli ni slišal nič o vas, frazeološki nesmisli,..*)
4. **ESTETSKO NAČELO** **pravilnost je stvar "jezikovnega okusa"**
 subjektivnost, moda
 Estetsko pojmovanje je treba ločiti od estetskih parametrov pri vrednotenju umetnostnih besedil.
5. **PRAGMATIČNO NAČELO** **eno najradikalnejših, ni znanstvene podlage za jezikovne norme**
 So primeri, za katere ni mogoče dokazati, da je ena varianta boljša od druge - lahko se samo svetuje (npr. *dekanica : dekanica : dekanja, cede : zgoščanka*)
6. **t.i. PRAVNO NAČELO** **primerjanje jezikovnih in pravnih norm**
 kršenje ima za posledico sankcije (npr. v šoli, pri uradnih zadevah,..)
 TODA: Tako načelo lahko vodi k pretiranemu poenostavljanju, saj so jezikovne norme veliko bolj zapletene (temeljijo na zakonih družbe).
 VZROK: Jezikovne norme so manj poljubne, saj so zavezane jezikovnemu sistemu (na podlagi tega sistema torej lahko presodimo zakaj je ena različica bolj primerna od druge).
7. **t.i. ZNANSTVENO NAČELO** **odnos med normo in jezikovnim sistemom**
 NE VEDNO: 1. usklajenost ni vedno odločilna (*rišem - risam, bom bil - sem bil,..*)
 2. ne popolna usklajenost s sistemom ima lahko stilistične učinke
8. **ZEMLJEPISNO NAČELO** **kje se jezik govori pravilneje**
 Ker je knjižni jezik umetna tvorba, ki se je naučimo zavestno, ni zemljepisno določljivega govora, ki bi se lahko smatral za (naj)bolj pravilnega. Zato je to načelo povsem irelevantno.
9. **ARISTOKRATSKO NAČELO** **načelo, da je jezik višjega družbenega razreda pravilnejši**
 Na razvoj vsakega jezika so imeli vpliv tudi družbeni razredi, saj je jezik višjega razreda veljal za prestižnega / bolj pravilnega.
 To načelo je zelo problematično - tudi sam pojem aristokracija je dokaj neopredeljiv.
10. **DEMOKRATSKO NAČELO** **nasproten aristokratskemu, blizu načelu razširjenosti**
 Vsi ljudje v posameznih skupnostih so jezikovno enakovredni, vsi imajo pravico do lastnih jezikovnih izbir. Tako tudi največji nesmisli postanejo pravilni, ko se jih navadimo. Družbena skupnost je kolektiv, ki določa "jezikovno moralo".
11. **NAČELO AVTORITETE** **pravilnejša je varianta, katere vir je avtoriteta**
 Primer avtoritete - književni ustvarjalci
 t.i. dober, ideal pisec - govorec

12. NAČELO NAMEMBNOСТИ usklajenost s funkcijsko zvrstjo

Bolj pravilno je tisto, kar je primernejše določenemu tipu komunikacije; vsak funkcijski stil ima svojo normo.

Dodatna načela:

- tradicijsko načelo
- načelo preprostejše realizacije
- načelo avtohtonosti
- načelo produktivnosti
- itd.

Nobenega načela se ne sme absolutizirati!!

Slovenistične ustanove (raziskovalne in izobraževalne)

RAZISKOVANJE + IZOBRAŽEVANJE (ŠTUDIJ)

1. UNIVERZA V LJUBLJANI

a.) Filozofska fakulteta:

- Oddelek za slovenistiko (samostojno od študij. leta 2008/09)
- Oddelek za slavistiko
- Oddelek za splošno jezikoslovje
- Oddelek za prevajanje

b.) Pedagoška fakulteta (v okviru t.i. razrednega pouka)

2. UNIVERZA V MARIBORU

a.) Filozofska fakulteta

- Oddelek za slovanske jezike in književnosti

b.) Pedagoška fakulteta

- Oddelek za razredni pouk

3. UNIVERZA NA PRIMORSKEM

a.) Fakulteta za humanistične študije Koper

- Oddelek za slovenistiko

b.) Pedagoška fakulteta

- Oddelek za razredni pouk

4. UNIVERZA V NOVI GORICI

a.) Fakulteta za humanistiko

- Slovenistika (univ. štud. program)

5. **Kot poseben predmet / posebni predmet na Univerzi v LJ**
- a.) FDV (še posebej študij novinarstva)
 - b.) AGRFT
 - c.) Teološka fakulteta

RAZISKOVANJE

1. **ZRC SAZU**

a.) **Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša**

- SSKJ, Odzadnji slovar slovenskega knjižnega jezika, Besedišče slov. jezika, elektronska verzija SSKJ
- etimološki slovar
- zgodovinski slovarji (slo. protestantski pisci, slovar stare knjižne prekmurščine)
- gradivo za lingvistične atlase (SLA - slovenski lingvistični atlas, splošnoslovanski OLA, evropski ALE)
- narečni slovarji
- terminološki slovarji

Zveza društev Slavistično društvo Slovenije

- *Slovenski jezik* (1938-1941), *Slavistična revija* (1948-), *Jezik in slovstvo* (1956)
- Vsakoletno srečanje slavistov (zborniki)
- leta 2003: Mednarodni slavistični kongres v Ljubljani

Revije: *Jezik in slovstvo*, *Slavistična revija*, *Linguistica*, *Slovenski jezik (Slovene Studies)*, *Jezikoslovni zapiski*, *Slovenščina v šoli*

Razvoj slovenske univerzitetne slovenistike

Vsebinska naravnost študija študijski programi profil strokovnjaka po diplomi: prof. slovenščine; lektorji (založbe, časopisi, podjetja, RTV, gledališče) - jezikovni svetovalci (prevajalci), znanstveni raziskovalci / univerzitetni učitelji

1. ZAČETEK (med obema vojnama)

1919 ustanovitev ljubljanske univerze (Rajko Nahtigal, Fran Ramovš; predlog za lektorja: Anton Breznik - umaknil kandidaturu), slovenščina + srbohrvaščina = ena enota/en predmet; vsak študent mora opraviti izpit iz učnega jezika (v tem primeru seveda iz slovenščine)

Opis študijskega leta 1920/21: praslovska gramatika in razmerje med slovanskimi in drugimi indoevropskimi jeziki, starocerkvena slovenščina, historična gramatika, slovenski / srbohrvaški jezik, starejši sl./srh. teksti

SKLEP: Tematska omejitev na zgodovino jezika in indoevropščine; diplomanta pripravlja za znanstvenega raziskovalca zgodovine jezika in univerzitetnega učitelja, ne pa tudi za srednješolskega učitelja, lektorje - nobenega praktičnega jeziko(slo)vnega znanja

↳ Tak kompliciran študij je trajal skoraj 35 let, spreminjala se je le povezava predmetnih skupin.

S študijskim načrtom leta 1928 je bila s programa črtana slovanska primerjalna slovnica. Tak program pa doleti veliko kritike in zagovarjanja s strani profesorjev; Ramovš trdi da naloga fakultete ni le produciranje srednješolskih učiteljev, ampak je njen smisel čisto znanstveno delovanje. V zapisniku iz leta 1931 je lektor univerze dejal, da so predavanja na FF preveč specialna in da bi bilo treba več kompetenčnih (preglednih), Nahtigal pa odgovori, da taka kritika pomeni kršenje fakultetne avtonomije in poseganje v svobodo pouka.

Ramovš leta 1941 uči načrt vendarle deloma spremeni. :

»/M/ora vsakdo obvladati splošno fonetiko, biti poučen o metodah eksperimentalne fonetike, poznati mora osnove fonologije, dalje težka poglavja o intonacijah, akcentih, kvantiteti, nadalje historično in moderno dialektologijo, historijo in geografijo jezika, metode komparativne gramatike (za kar mora pridobiti tudi praktično znanje vsaj treh jezikov, ki prihajajo v komparaciji v poštev), poznati mora razvoj moderne lingvistike, biti večč metodam filologije itd. itd.«

V tej reformulaciji je novost v tem, da knjižni jezik sploh ni omenjen, pač pa se zahteva osnovno znanje fonologije in poznavanje razvoja modernega jezikoslovja.

2. PO 2. SVETOVNI VOJNI

1945 fakultetni svet skleni kreirati učno mesto za slovenski knjižni jezik v obliki lektorata (lektor = Anton Bajec)

1947/48 na slavistiki sta le dve predmetni skupini:

- slovenski / srbohrvaški jezik s književnostjo
- ruski jezik s književnostjo

S tem načrtom se je SKJ prvič začel predavati kot del predmeta A in B (pod C se je predaval že leto prej)

Težišče je še vedno na zgodovinskem študiju jezika in dialektologije s staro cerkveno slovanščino.

od 1948 B. Pogorelec, Jakopin, tudi Rigler, Kranjec (1948- lektor češ. Bezljaj; 1948 - zbolel Ramovš; 1952/53 Nahtingal upokojen)

od 1954 : B. Pogorelec - asist. za SKJ

Učni načrt 1951/52: slovenski jezik s književnostjo je možno študirati pod A in B (enako tudi shj.), primerjalna slovnica slovanskih jezikov je bila obvezno B predmet ob slovenskem ali slovanskem jeziku s književnostjo. Sodobni knjižni jezik s predavanji in vajami omejen na 1. in 2. semester, slovenska zgodovinska slovnica pa od 3. do 8. semestra

Po tem učnem načrtu je bilo v 8ih letih (1955-1961) diplomiralo 239 slavistov (prej v 38 letih 389)

1957 - T. Logar slov. dialektologinja

1958 - Bezljaj izvoljen za izrednega profesorja prim. slovan. jezik.

3. 60. LETA

1961/62- Katedra za slovenski jezik in književnost se je razdelila na dvoje: katedro za jezik in katedro za književnost - kar je nekako kazalo na središčni položaj slovenistike (drugi slovanski jeziki so imeli samo eno katedro), ni pa še bilo delitve na sodobni SKJ in zgodovinsko slovnico z dialektologijo (to je šele leta 1969)

Bistvena novost tega novega učnega načrta je delitev študija na nižjo in višjo stopnjo; na nižji se študirajo predmeto slovenski jezik s književnostjo ali srbskohrvaški jezik s književnostjo ali ruski jezik s književnostjo, od jezika se študira samo knjižni (ne pa tudi zgodovinska slovnica ali dialektologija).

4. 70. LETA

Uravnoteženo število ur KJ in zgodovinske slovnice; SKJ skozi vsa 4 leta, zgod. sl. od 2. letnika dalje, predvsem v 3. in 4., še vedno uvod v slovansko jezikoslovje, splošno fonetiko,..

5. 80. LETA

Manj splošnih slovanskih predmetov; delitev SKJ in zgodovinske slovnice na pol-pol, uvedba enopredmetnega študija slov. uvedba nepegoškega študija

↳ posledica:

a.) novi predmeti (kvantitativno); pomenoslovje, pragmatika...

b.) predmeti pomembni za nepedagoško smer: lektoriranje, strokovno besedilo,..

Vse do danes (od praktično 70ih let) pa je hrbtnica SKJ 1-4 po ravninah - izhodišče je sistem. Z bolonjsko prenovno študija se odpira možnost za odprtje nove diskusije o učnih načrtih - več besediloslovja, o komunikaciji sploh (strategijah in sredstvih), več vedenja o modernih jezikovnih tehnologijah, več večinskih predmetov,...

Študijska literatura

- Izročki s povzetkom zgodovine evropskega jezikoslovja.
- Slovarji: SSKJ, SP (uvodi),
- Vojko Gorjanc, Korpusi v jezikoslovju in korpus slovenskega jezika FIDA, zb. 35. *seminarja slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1999, 47–60.
- Ivo Pranjković, Temeljna načela jezične pravilnosti. *Kolo*, Časopis Matice hrvatske, 4, zima 1996. 5–12.
- Jože Toporišič, Petdeset let jezikoslovne slovenistike na ljubljanski Filozofski fakulteti, *Portreti, razgledi, presoje*, Maribor 1976.
- *Zbornik Filozofske fakultete: 1919 – 1999*. Ljubljana 2000. (Oddelek za slovanske jezike in književnosti, str. 225–244; o zgodovini jezikoslovnega dela slovenistike).
- Marja Bešter, Erika Kržišnik (ur.): *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*, Ljubljana 1999 (pregledno).
- Erika Kržišnik: Bolonjsko prenovljena slovenistika in Filozofski fakulteti v Ljubljani. *Jezik in slovstvo*. 2008, letn. 53, št. 1, str. 109-115.

Spletni viri:

- *Korpus Nova beseda* <http://bos.zrc-sazu.si>
- *Korpus Fida* <http://www.fida.net>
- *Korpus Fidaplus* <http://www.fidaplus.net>